

LITTERATUR

BISKOPSBREVET I SEXUALFRÅGORNA

En kyrkligt sinnad person måste med en viss glad förvåning konstatera den oerhörda vikt man på de mest skilda håll lägger vid ett myndigt uttalande av våra biskopar även där man retar sig på dem. »Ett brev i en folkets livsfråga, Till Svenska Kyrkans präster från dess biskopar» (Diakonistyrelsens förlag, kr. 0:60), har i de vidaste kretsar satt sinnena i brand. Få kulturella manifestationer ha gett ett sådant omedelbart och kraftfullt eko. Många ha varit tacksamma, men de som hörts mest ha varit upprörda. Upprördheten beror nog i många fall på att man ej förstått brevets ärende till prästerna utan uppfattat det som ett folkligt budskap till envar i Sveriges land. När man menat, att detta brev i sitt uppdragande av distinktioner och normer alldeles tappat bort kärleken, har man tydligen velat se det hela som en sorts predikan eller som ett folkligt själavårdsbrev. Meningen torde väl dock inte ha varit att ge en folkelig appell eller att ge själavård utan att i det kaos, som onekligen råder på det sexuella området, formulera några få samlande normer till grund för de praktiska själavårdarna och predikanterna. Brevets innehåll torde nu vara så pass allmänt bekant, att det kan räcka med att här ange huvudtendensen och att ta upp de punkter, som mött den starkaste kritiken.

Biskoparna söka genomgående slå vakt om två ting: den gudomliga och mänskliga kärlekens (läs ej: sexualitetens!) krav och livets och naturens rätt. Kanske särskilt det senare spelar in i avogheten mot sterilisering, preventivmedel, aborter, artificiell insemination och homosexualitet. I alla dessa fall visar man dock en viss moderation med hänsyn till ofullkomligheter i vår civilisation och till människolivets allmänna brustenheter. Vissa kristna ha tyckt, att moderationen i dessa stycken varit för stor.

Med det första kravet — kärlekens — sammanhänger betonandet av äktenskapets fasthet och underkännandet av för- och utomäktenskapliga förbindelsers sedliga kvalitet. Vissa kritiker ha särskilt stött sig på att man ej velat välkomna »fasta» utomäktenskapliga förbindelser, präglade av kärlek och ansvar, medan man till synes accepterar också sådana äktenskap, där »kärleken» ej är så stor. Detta är kanske den intressantaste och väsentligaste skärningspunkten i debatten. Kritiken bottnar här i den ännu starkt levande, inte så litet sentimentala synen på »kärleken» som äktenskapets grund, som vi ärvt från romantiken och som radikalt strider mot varje religiös och social uppfattning både utom och inom kristendomen hela historien igenom. Att biskoparna skulle stå kallsinniga till kärleken som etiskt begrepp är orimligt. Men kärleken i betydelsen erotiskt svärmeri eller sexuell dragning kan, hur värdefull och önskvärd den än må vara, aldrig bli själva *grunden* för äktenskapet, helt enkelt därför att det ligger i denna kärleks eget

väsen att skifta — så snart den inte vilar på en annan grund än sig själv och där med allvar vårdas! Man må ha hur översvallande känslor som helst, men att tala om *ansvar* och vilja till trohet på samma gång som man vägrar ikläda sig ett äktenskaps juridiska *åtaganden* är helt enkelt naivt. Insinuationerna från många håll, att biskoparna med äktenskap skulle åsyfta kyrklig vigsel, äro tagna ur luften — även om givetvis en sådan vigsel för den kyrkligt sinnade är självklar. Det borgerliga äktenskapet kan dock inte uppfattas som en friare form av äktenskap.

Biskoparna ha i sitt kortfattade brev nöjt sig med att fastslå det ur kristen synpunkt riktiga liksom det förkastliga och i stort sett avstått från att ge sig in på ett skiljande mellan större ont och mindre ont. Från andra kristna samfund ha de också i allt väsentligt mött instämmanden. Från romerskt-katolskt håll har man dock på vissa punkter velat skärpa kraven. På visst frikyrkligt håll har man beklagat brevets korthet och efterlyst en mer nyanserad framställning. Fråga är väl dock, om man då i nuvarande kaotiska läge hade kunnat uppnå en sådan kristen uppslutning kring brevet. Det har gällt att i nuvarande läge fastslå några allmänna normer — så få som möjligt — vilkas tillämpning i praktiken sedan får anförtros åt den enskilde själavårdaren. Det visar sig också, att kritiken med särskild iver satt in just på de punkter, där brevet går in på specialfall och på de kristna kravens möte med konkreta, praktiska svårigheter.

När sålunda biskoparna säga, att äktenskapet »enligt Guds vilja» är oryggligt, men samtidigt medge, att sådana fall kunna förekomma, där äktenskapet på grund av mänsklig synd bör upplösas, finner man detta inkonsekvent. Samtidigt klandrar man brevet för att det skulle förkunna gudomliga normer utan hänsyn till den skröpliga mänsklighetens faktiska status! Samma sak när det gäller födelsekontroll: biskoparna anklagas av samma personer *både* för att de kunna tillåta barnbegränsning och för att de ej vilja uppfatta denna som uttryck för Guds vilja eller livets innersta mening!

Det visar sig, att oenigheten i vår tid kommer fram så snart man söker en nyansering och en tillämpning av normerna. Det är underligt, att så få kritiker insett det — i nuvarande läge — lyckliga i brevets återhållsamhet i detaljer. Den måste ju innebära, att man i rätt hög grad får göra nyanseringen själv, naturligtvis om man med nyansering ej menar åsidosättande av normerna.

Detta biskopsbrev är ur historisk synpunkt märkligt. Det torde vara första gången det samlade episkopatet på detta sätt sänder ut ett budskap till prästerna. Detta har inte skett enbart på grundval av överläggningar inom biskopsmötet självt utan efter ett långvarigt utredningsarbete under anlitanande av expertis på olika områden. Den som känner till, hur detta brev kommit till, vet att rätt mycket av den nyansering man efterlyst just ligger osynlig i förberedelsen av brevet. Allt har prövats, stötts och blötts. Den enighet, som uppnåtts, är den som *kunnat* uppnås.

Historiskt märkligt är också, att biskoparna med detta brev givit impulsen till ett återupprättande av kasuistiken inom moralteologien.

Litteratur

Alltsedan ortodoxin har protestantisk moralteologi varit böjd att avvisa allt skiljande mellan goda och dåliga handlingar med hänvisning till att allt kommer an på sinnelaget. Visst gör det så till sist! Men Jesus skiljer på goda och onda handlingar, och kan man inte göra det, kan man inte skilja på sinnelagen heller. I *praktiken* har också kasuistiken kommit igen i en karikerad form av oskriven »religiös» konvens, vilken verkat förkvävande på det andliga livet på ett helt annat sätt, än en klart formulerad och därmed för kritik öppen kasuistik kunnat göra.

Vissa gemensamma normer äro också nödvändiga för själavården. Att så många nu dra sig för att söka prästen i personliga svårigheter, beror nog i hög grad på att man ofta ej kan se honom som företrädare för en allmänlig och bjudande kristen moralsyn — präster se ju så olika på det mesta, menar man. Önskar man bara en hjärtlig vänlighet i största allmänhet, behöver man inte gå just till en präst. De, som överhuvud söka prästens själavård, vilja nog se sitt liv bedömt (ev. dömt) inte av prästen personligen men av Kristi kyrka, och de söka förlåtelse i samma anda.

Lika nödvändig som den fasta normen är för själavården, lika nödvändig är den generösa förlåtelsen. Ja, utan den vore ju all själsvård, kristligen sett, meningslös. Det finns onda och goda handlingar, men den enskilda människans godhet eller ondska står i ett komplicerat förhållande till detta, vilket kasuistiken inser. Det är beroende av sociala och personliga faktorer, av förmildrande och försvärande omständigheter och av sinnelaget. Den renodlade »sinnelagsetiken» liksom den sekteriska konvenskasuistiken vänder upp och ner på detta: man skiljer på goda och onda personer, vilkas handlingar (möjligtvis) kunnat verka komplicerade. Kyrkan måste liksom sin Herre vara obönhörligt dömande mot synden, varvid hon har att ställa det etiska kravet så högt, inte så lågt som möjligt, och gränslöst förstående och förlåtande mot syndaren.

Biskopsbrevet utmynnar också i talet om »slösande barmhärtighet»

Ingvar Högman.

ARBETSFILOSOFI

En filosof i traditionell och vanlig mening är en vishetslärare och filosofi först och främst livsåskådningslära. Filosofien i denna mening ger människorna riktlinjer, normer för deras värderingar. Den moderna universitetsfilosofien är i väsentlig utsträckning av helt annat slag. Under hänvisning till den strikta vetenskapligheten och objektiviteten som ideal koncentrar den sig på problem av mera speciellt intresse. Detta gäller exempelvis den mäktiga riktning, som kallas logistisk nypositivism eller logisk empirism, och som nära anknyter till den moderna naturvetenskapen. En av dessa filosofers främsta läromästare är Bertrand Russel, jämte Whitehead den matematiska logikens skapare, men han avviker från sina epigoner genom att hävda, att filosoferna (och den akademiska filosofiundervisningen) inte böra försumma de sidor av filosofien, som ha ett mera allmänt och kulturellt intresse.

Den unge svensken Björn Sjövals »arbetsfilosofi» kan emellertid betecknas som en filosofi i traditionell mening, en livsåskådning. Sjövall, som är fil. lic. i psykologi, har publicerat bl. a. följande skrifter om sin lära: »Världen är mitt verktyg» (1949, ny upplaga utkommen i år), »Arbetsfilosofin och världskrisen» (1949), »Vilan i verksamheten» (1950) och »Hur man förverkligar sig själv — arbetsfilosofin i bild» (uppsats i »Teknisk Tidskrift», häfte 19, 1950). Arbetsfilosofien har på flera håll mottagits med intresse, bl. a. av teknikerna.

Sjövall hävdar, att vi i högre grad måste uppskatta arbetet *självt*, för den omedelbara arbetsglädjens skull. Han förespråkar en arbetets funktionslust, en glädje vid utförandet av arbetet. Detta betraktas vanligen bara som ett medel att skaffa pengar till uppehållet m. m. Det är mot denna värdering, som arbetsfilosofien vänder sig. De flesta människor är »ha-människor», som utför sina prestationer blott för att få pengar, titlar, anseende eller ställning, och konkurrensen om dessa ting leder nödvändigt till jäkt och disharmoni — i stället bör man emellertid främst sträva efter ett självförverkligande, en utveckling och ett övande av sina anlag genom arbetet, som därigenom ger en omedelbar tillfredsställelse.

Utöver denna »individuella-uppgift» innebär självförverkligandet också en »samlingsuppgift»: vi ha ett behov av social kontakt. Vi kunna tillfredsställa detta behov bl. a. genom att se vårt arbete som ett moment i något större, som kräver mångas samverkan. De båda uppgifterna förenas i »kosmosformuleringen». Denna är bestämningen av ett arbetes mål. Den speciella arbetsuppgiften är en trängre sådan formulering, och det är för arbetsintresset viktigt, att man vet, vilka mera omfattande kosmosformuleringar den mindre formuleringen är underordnad — i Sovjet tillämpas detta så, att t. ex. femårsplanen sätts upp som en högre kosmosformulering.

Självförverkligandet kan endast äga rum, om det mellan den arbetande och hans arbete råder ett förhållande, som Sjövall kallar »spänning». Detta innebär, att arbetets svårighetsgrad motsvarar den arbetandes kapacitet. Personens anlag och begåvning kommer då till uttryck, och han får ett omedelbart intresse för arbetet. Det finns två andra förhållanden, som båda äro olyckliga. Det ena är »överspänning» eller »konflikt», det andra »vakuum». I förra fallet kan inte arbetet intressera och skänka glädje, emedan det är för svårt, i det senare kan det inte göra det, därför att det är för lätt. Det moderna tempoarbetet hör till den senare typen. Sjövall menar, att man så mycket som möjligt bör låta tempoarbetarna växla mellan olika samsättningar, och han hävdar värdet av sådana fritidsintressen, där personlighetens anlag kunna komma till uttryck.

Medan överspänning och vakuum leda till disharmoni, skapar spänningen enhetlighet och fasthet hos personligheten. Det värde, som upplevs i spänningen, kallar Sjövall »dynamiskt», medan övriga värden, sådana som man erfar vid olika behovstillfredsställelser (såväl materiella som andliga), kallas »statiska». De senare eftersträvas inte — och upplevs inte längre — som värden, när behovet är tillfredsställt,

i motsats till vad fallet är med det dynamiska värdet, som egentligen alltid är ett och samma, vilken sysselsättning det än är, som skapar det. Spänningen, som det dynamiska värdet anknyter till, är nämligen inte större eller mindre hos något arbete i och för sig, eftersom den beror på ett motsvarighetsförhållande mellan arbetets svårighet och individens kapacitet — ett svårt arbete skapar hos en begåvad individ samma spänning som ett lättare arbete hos en mindre begåvad. Av detta skäl skulle inget arbete vara bättre än något annat.

Arbetsfilosofien har sålunda en grundlig psykologisk underbyggnad. Utöver de båda nämnda uppgifterna räknar Sjövall emellertid även med en metafysisk uppgift. Denna vore nödvändig, emedan de andra inte tillfredsställa vår drift att söka en djupare, metafysisk mening med livet. Sjövall vill se individens utveckling som ett led i den kosmiska utvecklingen och därigenom ge livet en överindividuell aspekt. »Ingenting hindrar, att individen ser sitt sammanhang med den kosmiska utvecklingen under formen av ett högre Jag. Insättes självförverkligandet i detta perspektiv, kan individen uppfatta det som ett förverkligande av sin överindividuella existens eller sitt högre Jag. Den individuella livsformen blir ett tillfälligt uttryck för den överindividuella existensen». Likheten med Fichte är påtaglig, även om Sjövall inte har tagit något intryck från denne, som också hävdar verksamheten, aktiviteten som det i sig värdefulla. Visserligen uppfattar Sjövall det metafysiska inslaget i arbetsfilosofien närmast som hypotetiskt, som ett nödvändigt postulat, för att individen skall känna sig ha full motivering för sitt arbete.

Nu kan man visserligen ifrågasätta, om detta metafysiska postulat är så behövt — den individuella uppgiften och samhörighetsuppgiften borde, synes det mig, vara tillräckliga som motivering. En annan brist i arbetsfilosofien tycks mig vara, att den inte till fullo uppmärksammar och värdesätter de *omedelbara* statiska värden, som finnas i t. ex. det konstnärliga skapandet och den estetiska upplevelsen. Här finns visserligen också ett dynamiskt värde, och kännetecknande för det dynamiska värdet är alltid, att det i motsats till alla »nyttovärden» (som äro statiska) är omedelbart upplevt, tillkommer själva arbetet och ger detta en direkt glädje. Men i vissa verksamheter, t. ex. de estetiska, upplever man statiska värden, som även, i motsats till »det nyttiga», äro omedelbara (såsom tillfredsställandet av skönhetsbehov). Genom sin mycket värdefulla lära om det dynamiska värdet har Sjövall visat på ett »kontemplativt» drag, en »vila i verksamheten», i all sysselsättning, men en del verksamheter, de som bruka kallas kontemplativa, inrymma sålunda även statiska värden, som äro omedelbara, och böra därför vara särskilt berikande.

Även om jag inte på alla punkter instämmer i Sjövalls uppfattning, synes det mig dock tydligt, att arbetsfilosofien är ett av de värdefullare moderna bidragen till lösandet av livsåskådningens problem. I en tid, som i så hög grad präglas av konkurrens, disharmoni, jäkt och vantrivsel i arbetet, är den särskilt aktuell.

Rolf Ekman.